

Regionální geografie Evropy (jaro 2003)

Seminární práce

Švédský model sociálního státu a jeho nynější problémy

OBSAH:

1. Švédsko a jeho historie
  - 1.1 Švédské království
  - 1.2 Historie Švédska
2. Švédsko jako sociální stát
  - 2.1 Švédský model státu blahobytu
  - 2.2 Hospodářská krize a pokusy o její řešení
  - 2.3 Cesta do EU
  - 2.4 Švédská ekonomika po šesti letech v EU
  - 2.5 Švédský euroskeptismus a EMU
  - 2.6 Současný stav a perspektivy
3. Aktuální problémy Švédska
  - 3.1 Přistěhovalci
  - 3.2 Švédské školství
  - 3.3 Rasismus
  - 3.4 Nezaměstnanost a dojíždění

1. ŠVÉDSKÉ KRÁLOVSTVÍ A JEHO HISTORIE:

1. 1 Švédské království

ROZLOHA: 449 964 km²

POČET OBYVATEL: 8,9 mil.

NÁBOŽENSTVÍ: luteránské (90 %)

STÁTNI ZŘÍZENÍ: konstituční monarchie (dědičné království dynastie Bernadotte); hlavou státu je král *Karel XVI. Gustav*, který ovšem nemá politický vliv

MĚNA: švédská koruna = 100 öre

1. 2 Historie Švédska

V 1. století jsou na území dnešního Švédska doloženy dva hlavní germánské kmeny - Gótové a Svédové, které zde v 6. století vytvořily svá kmenová království. V 9. století byli ve svém zenitu švédští Vikingové (Varjagové), kteří podnikali výboje do oblasti Pobaltí a východní Evropy (dorazili až k branám Konstantinopole). V 10. století byly sjednoceny švédské kmeny a vybudován jednotný stát. Na začátku 11. století přijal švédský panovník křesť. V povikinském období s rostoucí státní mocí došlo k novým výbojům v Pobaltí. Ve 12. století se podařilo připojit jihozápadní část Finska, které bylo v následujících stoletích podmaněno celé. Na přelomu 14. a 15. století vládla na švédském trůně Margareta, královna dánská a norská. Ta přispěla ke vzniku Kalmarské unie, v níž byly spojeny Dánsko, Norsko a Švédsko. Po povstání proti krutému Karlu VIII. byl do čela země zvolen Gustav Vasa. Zcela nefunkční Kalmarská unie zanikla. Za dynastie Vasovců se Švédsko konečně dočkalo politické stability, která podpořila rychlý hospodářský a mocenský vzestup. Během 16. století Švédsko získalo rozsáhlá území na severu Skandinávie (Laponsko) a v Pobaltí. Ve třicetileté válce získalo značná území v severním Německu a velmocenské postavení, které však v severní válce s Ruskem v letech 1700 až 1721 opět ztratilo včetně značného území. Za napoleonských válek Švédsko přišlo roku 1809 o Finsko. V roce 1810 byla uzavřena švédsko-norská unie (trvala do roku 1905, kdy se Norsko osamostatnilo). V roce 1810 byl za švédského následníka trůnu přijat Napoleonův maršál Jean-Baptiste de Bernadotte (švédským králem jako Karel XIV. Johan od roku 1818), zakladatel dodnes vládoucí dynastie. Z kdysi mocné říše zůstalo nakonec Švédsku pouze území na Skandinávském poloostrově spolu s přilehlými ostrovy. Roku 1912 přijalo Švédsko neutralitu, kterou zachovalo v obou světových válkách i během studené války. Začátkem 30. let získala převahu Sociálně demokratická dělnická strana, která je od roku 1932 (s výjimkou let 1976-82 a 1991-94) nepřetržitě vládní stranou. Od roku 1995 je země členem EU.

2. ŠVÉDSKO JAKO SOCIÁLNÍ STÁT

2. 1 Švédský model státu blahobytu

Švédsko bylo po dlouhou dobu považováno za prosperující sociální stát blahobytu. Kořeny jeho specifického hospodářského modelu sahají až do třicátých let, kdy se v zemi poprvé vytvořila menšinová sociálně-demokratická vláda, která prosazovala rozšíření zásahů státu do hospodářství a zvyšování jeho odpovědnosti za finanční situaci občanů. Tehdy pro realizaci svých záměrů obtížně hledala podporu ostatních politických stran, a proto se jí podařilo prosadit jen omezené reformy.

Konsenzu potřebného pro rozsáhlejší změny, které by vedly ke zmírňování nerovností a posilování solidarity ve švédské společnosti, se podařilo dosáhnout až v poválečném období. Díky tomu, že se vládě

během války podařilo přijmout účinná opatření proti šíření bídy a hladu, který Švédové zažili v roce 1917, klesl odpor vůči státní regulaci. Poválečná obnova tak mohla proběhnout v duchu keynesiánské doktríny.

O praktickou realizaci Keynesova učení se na přelomu čtyřicátých a padesátých let zasloužili národohospodáři Gösta Rehn a Rudolf Meinder. Tito ekonomové prosazovali především aktivní politiku státu na trhu práce. V duchu Keynesiánství usilovali o plnou zaměstnanost, respektive o udržení tzv. přirozené míry nezaměstnanosti, při níž dochází k optimálnímu využití výrobních kapacit a hospodářství je nejvýkonnější. Proto se rozvíjely nejrůznější vzdělávací a rekvalifikační programy, stát podporoval mobilitu pracovních sil, a pokud se nedostávalo pracovních míst v zemědělství, průmyslu nebo soukromých službách, snažil se vytvářet nová místa ve veřejném sektoru.

Důležitá byla i mzdová politika. Platy zaměstnanců ovlivňovaly již delší dobu odbory. Výsledky jejich intervencí se ovšem lišily podle toho, v jakých výrobních sektorech působily. Rozdíly vznikaly i v závislosti na velikosti podniků. Rehn a Meinder byli stoupenci solidaristické mzdové politiky, a proto podporovali centralizaci kolektivního vyjednávání. Mzdové podmínky se začaly sjednávat v rámci jednotlivých odvětví a platily pro všechny firmy daného sektoru bez ohledu na to, kolik v nich pracovalo lidí, jaký měly obrat nebo jaká byla jejich aktuální ekonomická situace.

Třetí významný pilíř švédského modelu tvořil propracovaný systém sociální pomoci zavedený na základě zákona o sociálním zabezpečení z roku 1954. Švédští občané mohli získávat peněžní dávky v celé řadě případů, kdy si nebyli schopni zajistit živobytí z vlastního příjmu. Výše těchto dávek se odvíjela od předcházejícího platu, což mělo být motivací pro pracující. Fungování sociálního zabezpečení zajišťovala rozsáhlá síť celostátních, regionálních a místních úřadů.

2. 2 Hospodářská krize a pokusy o její řešení

Švédský stát blahobytu se rychle rozvíjel v průběhu padesátých let. V šedesátých letech dosáhl svého vrcholu. Švédská ekonomika tehdy zaznamenávala velmi dobré výsledky. Země se řadila mezi státy s nejvyšším hrubým domácím produktem na obyvatele v Evropě a bez větších obtíží financovala veškeré sociální výdobytky. Od počátku sedmdesátých let se ale začaly objevovat také limity a stinné stránky obdivovaného modelu bohatství a prosperity. Hlavní principy, na nichž švédský sociální stát spočíval, začaly působit kontraproduktivně. Celý systém se prodražoval.

Sociální podpory postupně přestaly stimulovat pracovníky ke kariéernímu růstu a ke zlepšování výkonů. Díky snadnému přístupu k nejrůznějším dávkám bylo naopak v některých případech výhodnější vůbec nepracovat. Nepříznivé vedlejší účinky mělo i kolektivní vyjednávání. Mzdové podmínky, které se stanovovaly na úrovni celých sektorů a nebraly v potaz specifickou situaci v konkrétních firmách, nebyly únosné pro řadu menších a středních podniků a často je přivedly až k úpadku. Negativně se projevovalo také zvyšování daní, které znamenalo velkou finanční zátěž pro podniky i pro zaměstnance. Toto zvyšování bylo nezbytné, aby se zajistilo fungování systému sociální péče při stoupajícím počtu těch, kteří pobírali nejrůznější dávky, a při rozšiřování pracovních příležitostí ve veřejném sektoru. Současně ale odrazovalo schopné a vysoce kvalifikované pracovníky a nutilo je zvažovat, zda není výhodnější odejít za prací do zahraničí. Brzdilo také zakládání nových podniků a přimělo i některé velké multinacionální firmy přesunout výrobu ze Švédska do jiných, levnějších států. Koncem šedesátých let se daňové zatížení pohybovalo kolem 30% HDP. Koncem osmdesátých let již daňová incidence činila téměř 60% HDP. Tato situace negativně ovlivňovala celkovou hospodářskou výkonnost. Veškeré problémy se navíc ještě prohlubovaly kvůli nepříznivému vývoji ve světové ekonomice – především palivo-energetické krizi první poloviny sedmdesátých let a všeobecnému růstu protekcionismu v mezinárodním obchodě, který s sebou tato krize nesla.

Švédská vláda chtěla model blahobytu reformovat. Změny, k nimž v sedmdesátých a posléze i v osmdesátých letech došlo, ale byly jen dílčí a jejich dopad omezený. Vláda také usilovala o zlepšení pozice země v mezinárodních hospodářských vztazích. Švédsko už krátce po válce podporovalo liberalizaci směny zboží na půdě GATT (Všeobecná dohoda o clech a obchodu) a OEEC (Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci) a navazovalo těsnější spolupráci s ostatními zeměmi. V roce 1950 se zapojilo do volného kooperačního sdružení UNISCAN, od roku 1952 zasedalo spolu s dalšími nordickými státy v

Severské radě a zvažovalo, že by v rámci této organizace mohl vzniknout společný trh – NORDEK. Jako zakládající člen Evropského sdružení volného obchodu (ESVO) se účastnilo také integračního procesu. Vzhledem ke své neutralitě přitom upřednostňovalo čistě mezivládní formy spolupráce před spoluprací s nadnárodními prvky. To se projevilo i na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, kdy Švédsko hledalo cesty, jak prohloubit kontakty s EHS (Evropské hospodářské společenství). Přijatelnou variantou, která neodporovala neutralitě, se stala liberalizační dohoda mezi členskými státy ESVO a EHS, na jejímž základě došlo k odbourání většiny celních bariér a kvót u průmyslových výrobků.

Vývoj švédské ekonomiky v devadesátých letech (základní ukazatele)

Rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003*
Růst HDP	1,4	-1,1	-1,4	-2,2	3,3	3,9	1,3	2	3	3,8	4,4	1,1	1,9	1,5
Nezaměstnanost (%)	1,6	3	5,2	8,2	8	7,7	8	8	6,5	5,6	4,7	4,0	4,0	4,5
Inflace (%)	6	4,2	3,4	1,1	1,7	1,1	0,6	-0,3	0,8	0,6	1,3	2,6	2,4	2,4
Růst exportu	1,6	-2,4	2,4	7,7	13,6	11,5	3,9	12,7	6,9	6	11,3	-0,8	0,4	2,2

* vyhled na rok 2003

Pramen: OECD Economic Outlook, březen 2003 (www.oecd.org)

2. 3 Cesta do EU

Od konce sedmdesátých let na liberalizační dohodu mezi EHS a ESVO navazovaly různé návrhy směřující k dalšímu rozšíření kooperace. Nejvýznamnějším z nich byl koncept dynamického evropského ekonomického prostoru, který měl zemím ESVO umožnit, aby se zapojily do jednotného vnitřního trhu. Švédsko tyto návrhy podporovalo. Konkrétní jednání o další spolupráci ale byla zdlouhavá a komplikovaná a formování evropského ekonomického prostoru provázela neustále nejistota. To Švédy počátkem devadesátých let přimělo, aby přehodnotili své integrační postoje. Za zcela nové mezinárodně-politické situace, která vznikla po pádu východního bloku, se už nemuseli obávat, že členství v ES (Evropské společenství) ohrozí jejich neutralitu. Svou roli sehrál i krizový vývoj švédské ekonomiky a rychlý postup budování Evropské unie. Projevilo se i to, že ES bylo pro Švédsko klíčovým obchodním partnerem, neboť se na švédském exportu a importu podílelo více než jednou polovinou.

11. prosince 1991 ministerský předseda Carl Bildt oznámil (ve zřejmé návaznosti na podpis Maastrichtské smlouvy), že se Švédsko chce stát plnoprávným členem vznikající EU. Jednání o vstupu byla zahájena na jaře 1992 a skončila v létě 1994. Švédsko vstoupilo do EU 1. ledna 1995.

Vzhledem k tomu, že díky předcházející spolupráci po linii ES-ESVO (existovaly mezi Švédskem a státy ES úzké ekonomické vazby a že se Švédsko už v souvislosti s vytvářením evropského hospodářského prostoru připravovalo na převzetí komunitárního práva, probíhala předvstupní jednání relativně hladce. Švédsko bylo připraveno akceptovat podmínky ES téměř v plném rozsahu. Určité, většinou přechodné výjimky požadovalo pouze v otázkách sociálního zabezpečení, zdravotnictví a ochrany životního prostředí, kde tradičně dosahovalo vyšších standardů než země ES, a v oblasti zemědělství, které zejména v severnějších oblastech s drsnými klimatickými podmínkami potřebuje vyšší podpory, než poskytuje ze svého rozpočtu ES. Trvalo také na zachování své zóny volného obchodu s Litvou, Lotyšskem a Estonskem, neboť ji považovalo za důležitou pro politickou stabilizaci baltského regionu. Zajímavé je, že usilovalo i o zachování státního monopolu na dovoz a distribuci vína a lihovin s odůvodněním, že jde o součást státní zdravotní politiky.

2. 4 Švédská ekonomika po šesti letech v EU

Po šesti letech, které uplynuly od vstupu Švédska do EU (Evropská unie), se zdá, že tento krok švédské ekonomice velmi prospěl. Švédská vláda se soustředila na plnění konvergenčních kritérií, což urychlilo reformy nutné k překonání dlouhodobé stagnace. Velmi pozitivní výsledky přinesla zejména konsolidace státních financí. Díky úsporným opatřením a výdajovým stropům se podařilo překonat chronický deficit

státního rozpočtu a fiskální rok 1999 dokonce skončil dvouprocentním přebytkem. K transformaci došlo také v oblasti sociálního zabezpečení.

Vývoj v jednotlivých sektorech se odehrával zejména ve znamení liberalizace a restrukturalizace. Vláda odstranila monopoly v oblasti telekomunikací, poštovních služeb a dopravy, což přispělo k růstu konkurence a ke zkvalitnění a zlevnění služeb. Zostření soutěže spojené s fungováním v rámci společného trhu vedlo také k přeměně bankovníctví. Aby švédské bankovní domy mohly čelit tlaku svých evropských rivalů, musely se začít spojovat do větších celků. Došlo například ke sloučení největší švédské banky Handelsbanken s největším ústavem zaměřeným na poskytování hypotečních úvěrů Stadshypotek nebo ke splynutí dvou finančních institucí soustředěných především na drobného zákazníka Swedbank a Föreningsbanken. Švédské bankovníctví se po několika letech dostalo z krize a zařadilo se znovu mezi ziskové sektory. Zrychlilo se i zavádění nových technologií. Švédské banky se propracovaly v celosvětovém měřítku na přední místa ve vybavenosti výpočetní technikou a v rozsahu služeb poskytovaných po telefonu a přes Internet.

Fúze se nevyhnuly ani průmyslu. Například koncem roku 1998 začal hledat vhodného partnera farmaceutický koncern Astra vyrábějící vůbec nejprodávanější lék na předpis, preparát proti žaludečním potížím Darm. Počátkem roku 1999 předala známá automobilová firma Volvo svou, na světové poměry malou, výrobu osobních vozidel americké společnosti Ford Motor, aby se mohla soustředit na užitkové vozy a lodní a letecké motory. Za tímto účelem koupila také rozhodující podíl akcií největšího evropského producenta nákladních vozů a autobusů, švédské společnosti Scania.

Vstup Švédska do EU přinesl výhody i některým regionům. Asi nejvíce z něj momentálně profituje nejnižší část území, která se stala součástí euroregionu Kodaň-Malmö. Zde byla nedávno dokončena stavba mostu spojujícího Švédsko s Dánskem, který velmi zrychlil dopravu přes Balt. V návaznosti na tuto stavbu Kodaň a Malmö společně projektují úpravy v systému městských komunikací. Rozvíjí se i spolupráce mezi univerzitami a vědeckými pracovišti. To je pro Malmö obzvláště důležité, neboť jde o významné centrum zdravotnického výzkumu. (Někdy bývá také označováno jako "Medicon Valley".)

V roce 1997 se uvedené změny pozitivně odrazilily ve dvouprocentním růstu HDP. Stojí za povšimnutí, že tohoto růstu bylo poprvé v poválečném období dosaženo bez expanzivní monetární politiky nebo výraznějšího snížení kurzu švédské koruny. V letech 1998 a 1999 se růst ještě zrychlil, i když vývoj švédské ekonomiky komplikovaly turbulence na světových trzích, zejména asijská měnová krize a hospodářské problémy ve státech bývalého SSSR. Dobré výsledky se očekávají i za rok 2000. Podrobnější údaje jsou obsaženy v tabulce.

2. 5 Švédský euroskeptismus a EMU

Přes tyto pozitivní dopady členství v EU převládala mezi švédskou veřejností až donedávna euroskepsa. Názory obyvatelstva zčásti ovlivnily obdobné postoje v Dánsku a v Norsku, částečně se do nich promítly i hospodářské výsledky v roce 1996, kdy se po krátkém oživení v důsledku restriktivních opatření vlády dostavila opět stagnace. Švédské občany znepokojovalo, že se po vstupu Švédska do EU nezastavil růst nezaměstnanosti. Švédové nezaměstnanost od šedesátých až do devadesátých let téměř neznali, a proto jsou na větší počet lidí bez práce obzvláště citliví.

Euroskepsa zkomplikovala pozici vlády, což se projevilo zejména ve vztahu k měnové unii. Švédsko se až do roku 1997 na vytvoření měnové unie připravovalo. Prosadilo změnu některých článků ústavy, čímž posílilo nezávislost centrální banky, a samozřejmě usilovalo o splnění maastrichtských kritérií. Uspělo v případě inflace, úrokové míry a deficitu státního rozpočtu. Nepodařilo se omezit státní dluh na požadovaných 60% HDP, ale vzhledem k tomu, že zadluženost Švédska rychle klesala, dal se tento vývoj v souladu s Maastrichtskou smlouvou interpretovat také jako konvergence. Švédsko nedosáhlo požadované kurzové stability a nezapojilo se do evropského měnového systému. Je ale pravděpodobné, že by Evropská komise přes tyto nedostatky švédskou účast v EMU (Evropská měnová unie) doporučila.

S blížícími se volbami však politikové stále více podléhali tlaku veřejnosti a přestávali zapojení do EMU podporovat. Celá záležitost byla nakonec zařazena na pořad jednání parlamentu a parlament se většinou

165:68 hlasům usnesl, že Švédsko v první vlně do EMU nevstoupí. Tím Švédsko porušilo závazky, které převzalo při přistoupení k Maastrichtské smlouvě. Text Maastrichtské smlouvy totiž možnost dobrovolné neúčasti v EMU obecně nepřipouští, výjimky se vztahují pouze na Dánsko a Velkou Británii.

2. 6 Současný stav a perspektivy

Poté, co většina zemí EU 1. ledna 1999 zavedla společnou měnu, se veřejné mínění začalo poněkud měnit. Zesílil hlas podnikatelských kruhů, které přechod na euro vždy podporovaly, aby udržely krok s konkurencí, a zapůsobily i obavy, že by se Švédsko díky neúčasti v EMU mohlo ocitnout v hospodářské izolaci. V současnosti společnou evropskou měnu podporuje 62% obyvatelstva a jen 22% je jednoznačně proti.

Vzhledem k nadcházejícímu předsednictví Švédska v EU je situace příznivá. Sociálně-demokratická vláda Görana Perssona díky ní může znovu zaujímat eurooptimistická stanoviska. Pro lepší koordinaci vztahů s Unii už došlo ke spojení čtyř ministerstev – vnitra, práce, komunikace a hospodářství – v jednu velkou superinstituci. Ta dává od svého vzniku jednoznačně najevo své proevropské ladění.

I nadále ale existují určitá rizika. Vláda má obtížnou pozici při prosazování konkrétních integračních kroků v parlamentu, neboť Strana zelených a Vánstre, o jejichž podporu se opírá, jsou výrazně zaměřeny proti integraci. V nejbližší době se ekonomické i politické vztahy Švédska s Unii budou odvíjet především od toho, do jaké míry se vládě podaří získat pro své záměry ostatní politické strany. Pokud nedojde k předčasným volbám, nelze patrně očekávat žádné dramatické změny k horšímu, ale ani výrazný posun vpřed.

Výdaje na sociální ochranu a výdaje na starobní důchod v roce 1998 (v % HDP) ve vybraných zemích

Země	Výdaje na sociální ochranu	Výdaje na starobní důchody
Itálie	25,5	13,0
Rakousko	28,4	10,4
Německo	29,3	11,4
Francie	30,5	11,0
Španělsko	21,6	8,8
Švédsko	33,3	12,2
Belgie	27,5	8,2
Finsko	27,2	8,0
Dánsko	30,0	11,2
Portugalsko	23,4	7,2
Velká Británie	26,8	10,4
Nizozemsko	28,5	9,6
Irsko	16,1	2,9
ČR 2000	22,6	7,4

Pramen: Social Protection Expenditure and Receipts (1980-98), Eurostat 2000

3. AKTUÁLNÍ PROBLÉMY ŠVÉDSKA

3.1 Přistěhovalci

Švédsko bylo tradičně cílovou zemí mnoha přistěhovalců z celého světa. Velká vlna lidí přišla z Libanonu a pak především z Chile. Imigranti přišli s odůvodněním, že jsou utlačováni diktátorským režimem. "Protože Pinochet byl pravičák, měli dveře otevřené. Většinou šlo ale o ekonomické uprchlíky," komentuje Jan Erik. Pravdou je, že většina Chileňů posílala svým příbuzným zpět do vlasti velkou část z toho, co od státu dostali na dávkách. "Ne, to není pravda, moje rodina nepřišla z ekonomických důvodů. Moji rodiče pracovali ilegálně proti Pinochetovu režimu, a museli odejít, aby si zachránili život. Po skončení diktatury se také

vrátili zpět do vlasti," vysvětluje Maria Gonzalesová, která až do svého návratu zpět do Santiaga žila ve Stockholmu. Tam ovšem stále žije většina Chilanů a dalších přistěhovalců, kteří se asi ani nikdy do své rodné vlasti vrátit neplánovali. Dnes existují ve Stockholmu celé čtvrti, kde do třídy chodí pouze dvě švédské děti a zbytek tvoří cizinci. Ti vytvářejí jihoamerická nebo libanonská ghetta. Švédové se z těchto oblastí raději stěhují pryč. Bojí se, že by se jejich děti mezi přistěhovalci ani nenaučili mluvit pořádně švédsky.

3.2 Švédské školství

Vzdělávací školský systém je poznamenán švédským rovnostářstvím, které v tomto případě bere žákům potřebnou motivaci. Do sedmé třídy se totiž švédské děti vůbec neznámkuje, a tudíž nemohou ani propadnout. V dalších ročnicích bylo zrušeno pětiznamkové bodování a byl zaveden systém hodnocení: velmi dobrý, dobrý, neprospěl. To znemožňuje rozlišit děti výborné a jen průměrné. Navíc musí jít všichni žáci na gymnázium, a to i v případě, že pak půjdou třeba pokrývat střechy nebo vyřezávat hračky ze dřeva. Všichni musí absolvovat teoretické humanitní předměty, které mnohým nejdou a k ničemu je nepoužijí. Svou budoucí specializaci se učí jen v několika hodinách spolu s mnoha dalšími nepotřebnými předměty. Ale země s nejvyšším podílem seniorů na světě usiluje o vzdělávání obyvatel bez ohledu na věk. Výzkum a znalostní společnost jsou cíle, na které se nyní zaměřilo Švédsko.

Škola je ve Švédsku od 7 do 16 let povinná a bezplatná. Od třetí třídy se všichni povinně učí anglicky a nejpozději v sedmé si vybírají další cizí jazyk. Chlapci dávají přednost němčině a děvčata francouzštině. Třetím nejoblíbenějším jazykem je španělština. Ještě před deseti lety kdekdo ve Švédsku spoléhal na plnou zaměstnanost a sociální stát. Na začátku devadesátých let si do té doby bezproblémový trh práce postupně začínal zvykat na první nezaměstnané. Půl milionu lidí bez práce o tři roky později přineslo úplně vystřízlivění ze sociálně demokratické vize spravedlivé společnosti a "domova pro všechny".

Obory, o které je zájem

Šestnáctiletá mládež se základním vzděláním má dnes ve Švédsku prakticky nulovou šanci získat pracovní místo, proto téměř všichni ve svém vzdělávání pokračují dál. Na vysokoškolské studium přitom pomýšlí více než 60 % děvčat a 47 % chlapců. K přijetí na vysokou školu většinou stačí dobré známky z předchozího studia a zejména úspěšně složené závěrečné zkoušky National Scholastic Aptitude Test. Některé školy musí pro velký zájem vybírat studenty prostřednictvím vstupních testů. Jiné naopak zájemce lákají formou inzerátů a propagačních akcí. Největší nával je na sociální a přírodní vědy. V těsném závěsu následují obory jako medicína, média a umění.

Kde nejraději studují

Stejně jako v České republice si na klesající počet uchazečů o studium stěžují zejména techniky. Lékem na tuto bolest by se v nejbližších letech mohly stát ženy. Studentek je na technických školách ve Švédsku hodně a stále jich přibývá. Ve školním roce 1998/99 tvořily dívky na technikách téměř třetinu studujících a tato situace v podstatě kopíruje společenskou atmosféru rovných příležitostí pro muže i ženy. Jen pro ilustraci: Více než 40 % míst v parlamentu v současné době obsadily ženy, zatímco muži s kočárkem nejsou v ulicích a parcích švédských měst raritou, ale naopak jevem zcela běžným. Spolu s prestižními univerzitami v Uppsale a Lundu nabízí vysokoškolské vzdělání celkem 36 státních a dvě národní vysoké školy. Nabídku doplňuje dalších 12 soukromých škol, z nichž nejznámější je Ekonomická škola ve Stockholmu. Bezkonkurenčně největší skandinávskou univerzitou se pyšní Lund, který najdete v jižní části země poblíž třetího největšího švédského města Malmö. Více než 34 tisíc studentů a výzkumných pracovníků vytváří ve městě s více než tisíciletou tradicí zcela unikátní atmosféru. Zhruba tisícovka posluchačů zdejší univerzity vyjíždí každý rok za studiem do ciziny a stejné množství cizinců lze potkat v některé z mnoha univerzitních nebo městských knihoven, kaváren a studentských restaurací.

Společnost znalostí

Mladí Švédové a Švédky jsou ve studijním úsilí velmi aktivní. Oficiální statistiky zemí OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj) dokonce lidi ze Švédska ve věku 20 - 29 let staví spolu s finskými sousedy na první místo v podílu studujících. Velkorysá nabídka státních i soukromých center a

zařízení péče o malé děti totiž umožňuje, aby na univerzitách, vyšších a vysokých školách studovali i lidé, kteří si už založili vlastní rodinu.

Do školy chodí i starší

Demografické výzkumy v Evropě varují: Stárneme. Seveřané to vědí už dlouho. Muži se ve Švédsku dožívají průměrně 77 let a ženy dokonce o pět let více. To může být jedním z důvodů, proč země s nejvyšším podílem seniorů na světě tolik investuje do celoživotního vzdělávání svých obyvatel. Nejruznější formy profesního a dalšího vzdělávání jsou zde velmi populární. Dospělí si nejčastěji doplňují počítačové dovednosti, znalosti matematiky, cizích jazyků a ekonomie. Hustá síť dobře zásobených knihoven navíc nabízí internet zdarma a pro všechny.

3.3 Rasismus

Hodně zlé krve působí ve Švédsku například státní politika "rozdávání" bytů. Ty jsou dnes tak drahé, že si je mladí nemohou dovolit koupit, a proto zůstávají nově postavené obytné čtvrti téměř prázdné. Nakonec je skupí švédská vláda a zdarma tam ubytuje přistěhovalce, kteří dnes tvoří 12 % švédské populace. I když švédská vláda zpřísnila podmínky pro udělení azylu, stále je v tomto ohledu třetí nejštedřejší zemí v Evropě hned po Německu a Rakousku. Mnoho set tisíc přistěhovalců se pro Švédsko stává stále větším břemenem. "Stále platí, že si cizinec může o naše občanství zažádat i bez udání důvodu. Dostane je, když prokáže, že je pro něj ve Švédsku práce a on si na sebe vydělá. Libanonské restaurace jsou mnohem levnější než ty naše. Přistěhovalci mají daňové výhody, o kterých se nám Švédům může jenom zdát. Nemůžeme jim proto konkurovat v cenách," svěřuje se majitel stockholmské restaurace. Kromě ztracených pracovních míst stojí přistěhovalci průměrného Švéda na daních v přepočtu asi 7000 Kč za rok. Za tuto částku se vláda stará, aby imigranti žili v čistých bytech, chodili do dobrých škol a na jejich štěstí mohla dohlížet armáda sociálních pracovníků. Mnozí Švédové si ovšem myslí, že za to vše nejsou přistěhovalci s to se přizpůsobit. Jsou hluchí, pomalu se učí švédsky, a někteří dokonce kradou. Z tradičně štědrých a pohostinných Švédů se někdy stávají rasisté. Kde je pravda a jak se bude tento problém vyvíjet ukáže teprve čas.

3.4 Nezaměstnanost a dojíždění

"Když jsem roku 1966 nastoupil do firmy, tak tady pracovali vlastně jenom lidé z nedalekého městečka. Nyní většina zaměstnanců dojíždí, a to i osmdesát kilometrů. Jsou to především lidé z velkých měst, kteří pracují v administrativě a řízení. Dělníků už není mnoho potřeba. Na místě, kde pracovalo sto lidí, stačí dnes pouze tři," vysvětluje pan Stenberg. Lidé dojíždějí také proto, že by v místě svého bydliště práci nenašli. Stoupá nezaměstnanost - ve Švédsku je bez práce nějakých 400 tisíc lidí.

Ti, kdo práci sehnali, drou velmi tvrdě, a ještě musí mít dobré vzdělání a kvalifikaci, aby si místo udrželi. Pracovní týden je přitom 40 hodin a povolených je pouze 75 přesčasových hodin ročně. Ti, co pracují na směny, smí pracovat dokonce jen 37 hodin týdně. To všechno vymohly vlivné odbory. Lidé s tím ovšem moc spokojení nejsou, protože si nemohou přivydělat na přesčasech, mnohdy svou práci jen těžko zvládají za maximální povolenou pracovní dobu, a stejně musí zůstat v práci déle bez nároku na náhradu.

Formy úvazků v některých západních a východních zemích

Typ úvazku	Velká Británie	Nizozemsko	Švédsko	Slovinsko	Česká republika	Maďarsko	Rumunsko	Bulharsko
Bez smlouvy	14,8	4,2	0,6	5,3	5,9	10,2	8,7	8,6
OSVČ	8,4	7,2	7,9	8,0	11,9	10,1	26,5	11,7
Zkrácený úvazek na dobu neurčitou	14,4	23,6	12,8	0,5	1,4	3,0	2,6	3,1
Zkrácený úvazek na dobu určitou	1,2	9,4	6,9	12,3	9,9	7,4	2,7	20,1
Ostatní atypické formy	7,5	5,4	1,0	7,6	3,5	2,3	2,6	1,2
Plný úvazek na dobu neurčitou	53,7	50,3	70,8	66,3	67,4	67,0	57,0	55,3
Atypičtí pracovníci včetně OSVČ	46,3	49,7	29,2	33,7	32,6	33,0	43,0	44,7
Atypičtí pracovníci bez OSVČ	37,9	42,6	21,2	25,8	20,7	22,9	16,5	33,0

Pramen: Mezinárodní výzkum Households, Work and Flexibility.

Přehled vývoje sociální politiky ve Švédsku

Byla to církev, která byla až do poloviny 19. století hegemonem sociálně politický (tzn. víceméně charitativních) aktivit ve Švédsku.

- 1763 Zákon o podpoře chudých
- 1842 zavedení povinné školní docházky
- 1847 štedřejší zákon o podpoře chudých umožňující odvolání se proti rozhodnutí úřadů
- 1862 založení regionálních rad s cílem vybudovat síť nemocnic
- 1871 přísnější zákon o podpoře chudých nepřipouštějící odvolání se proti rozhodnutí úřadů
- 1889 zákon o dozoru nad bezpečností práce - v roce 1912 přijat zákon o bezpečnosti práce
- 1891 zavedeny dotace dobrovolným sdružením poskytujícím nemocenský příspěvek
- 1901 zaměstnavatelé povinni hradit výdaje spojené s pracovními úrazy - v roce 1916 změněno na povinné pojištění pracovních úrazů
- 1902 zákon o péči o děti
- 1906 zavedeny dotace městským úřadům práce
- 1913 univerzální povinné starobní a invalidní pojištění; ustavena Národní rada sociálních věcí a penzijní rada
- 1914 ustavena Státní rada pro veřejné práce a podporu v nezaměstnanosti
- 1918 štedřejší zákon o podpoře chudých umožňující odvolání se proti rozhodnutí úřadů
- 1919 zákon o osmihodinové pracovní době
- 1920 vzniká samostatné ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí
- 1924 nový zákon o péči o děti
- 1928 zákon o kolektivních smlouvách a o pracovních soudech
- 1931 zákon uznávající dobrovolná sdružení poskytující nemocenský příspěvek a zlepšující státní podporu jejich činnosti

- 1933 nová politika zaměstnanosti; zavedeny příspěvky na nájemné a bytovou výstav
- 1934 státní příspěvky státem uznaným fondům poskytujícím podporu v nezaměstnanosti
- 1937 pojištění v mateřství, zákon o ochraně matky a dítěte (porod zdarma), podpora sirotkům nebo dětem s ovdovělým či invalidním rodičem
- 1938 první rámcová dohoda o spolupráci mezi zástupci odborů a zaměstnavátele obecně dostupná zubní péče
- 1939 státní příspěvky starobincům

30. léta - fašistický stát**:

Sociální politika byla založena na **smyšlené, zločinné a absurdní ideologii** “nadřazenosti arijské rasy“ a užívala nástrojů totalitního státu. Charakterizovalo ji:

- zrušení samosprávy v sociálním pojištění a vyloučení odborů z procesu kolektivního vyjednávání
- zavedení kontroly mezd, krácení minimální mzdy
- silná politika zákazů interrupcí, přídavků na děti, vytlačování žen z trhu práce
- sociální pomoc garantována pouze “geneticky čistým, arijským rodinám**“.

* *pojmy geneticky čistý a arijská rodina byly vytvořeny v rámci zločinné německé nacistické ideologie o tzv. “nadřazené rase”, která je naprosto absurdní a smyšlená!!!*

** *podle našeho názoru velmi smutné období švédské historie.*

- 1938 samostatně výdělečně činní zahrnuti do povinného starobního a invalidního pojištění a pojištění pro případ úmrtí partnera
- 1941 zavedeno povinné zdravotní pojištění pro důchodce a pojištění rozvedených žen v případě úmrtí (bývalého) manžela

Období po 2. světové válce:

Nová ústava zakotvila pojem sociálního státu. Po celé toto období byla uplatňována a rozvíjena koncepce sociálně tržního hospodářství, vycházející z politiky podpory zaměstnanosti, ochrany produktivní kapacity pracovníků, udržení příjmové úrovně, podpory samosprávných principů v sociálním pojištění a z principu participace pracovníků na řízení. Začátkem 60. let byla přijata rozsáhlá opatření zajišťující různé formy sociální pomoci (peněžní příspěvky a služby) občanům ocitajícím se pod hladinou životního minima nebo v rizikových situacích: pomoc v případě stáří, nemoci, invalidity, po propuštění z vězení, při plánování rodičovství, péče o toxikomany, chudé a opuštěné děti, nezaměstnané, bezdomovce. Součástí těchto opatření se staly také poradenské služby a výchovné působení. Princip potřebnosti, uplatňovaný různými formami sociální pomoci, tak postupně doplňoval princip zásluhovosti, prosazující se v soustavách sociálního pojištění.

- 1952 uzákonění účasti pracovníků na řízení firem
- 1954 ustavení nezávislých 'Sociálních soudů' garantujících zákonnost v činnosti soustav sociálního zabezpečení
- 1957 nové starobní a invalidní pojištění a pojištění pro případ úmrtí partnera odstranilo rozdíly mezi dělníky a zaměstnanci a zavedlo princip indexace důchodů podle růstu životních nákladů
- 1960 zákon o příspěvcích na bydlení
- 1961 zákon, o sociální pomoci, vztahující se na všechny občany s cílem ochrany lidské důstojnosti
- 1961, 1964 reformy přídavků na děti
- 1969 zákon o podpoře zaměstnanosti
- 1972 zákon. o zřizování podniku, rozšiřující možnosti participace pracovníků na jeho řízení
- 1975-1982 vydání Kodexu sociálního práva
- 1975, 1981 zákony o struktuře rozpočtu výrazně zpřísnily kritéria pro financování sociální politiky
- 2000 reforma vytvořila mimo jiné povinný, plně fondově financovaný a příspěvkově definovaný pilíř. Jeho rozsah je však relativně malý (z 18,5 % pouze 2,5 % odvodu pojistného je po obtížných diskusích určeno pro toto povinné spoření).

Pramen: Středisko vědeckých informací (ESF-MU v Brně)

Použitá literatura a ostatní zdroje:

OECD Economic Outlook, prosinec 1999, str. 203, 209, 215 a 252

Oficiální webové stránky organizace **OECD** (www.oecd.org)

Statistical Yearbook UN, r.1996, str. 161, 276 a 690

Hospodářské noviny, článek Moniky Brázdilové, naklad. Lund Praha

Webové stránky magazínu **Koktejl**, (www.ikoktejl.cz/lat/magaziny/koktejl/MKcestopis)

Trendy v evropské sociální politice, Miroslav Brdek a kol., r.2002, str. 107 a 117, naklad. ASPI Praha